

Уманський національний університет садівництва
Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАНУ
Українське товариство генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова

**МАТЕРІАЛИ ІХ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«СЕЛЕКЦІЙНО-ГЕНЕТИЧНА
НАУКА І ОСВІТА»**

(Парієві читання)

18 березня 2020 року

Умань – 2020

Селекційно-генетична наука і освіта (Парієві читання).
Матеріали ІХ міжнародної наукової конференції (18 березня 2020 р.).
Умань, 2020. 264 с.

У збірнику тез висвітлено результати наукових досліджень науковців України, Азербайджану, Великобританії, Білорусі, Молдови та Росії з актуальних питань генетики, селекції рослин і біотехнології.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Непочатенко О. О. – доктор економ. наук, професор (*відповідальний редактор*);
Рябовол Л. О. – доктор с.-г. наук, професор (*заступник відповідального редактора*);
Сержук О. П. – кандидат с.-г. наук, доцент (*відповідальний секретар*);
Полторецький С. П. – доктор с.-г. наук, професор, академік АН ВО України (*технічний редактор*);
Діордієва І. П. – кандидат с.-г. наук;
Карпенко В. П. – доктор с.-г. наук, професор, академік АН ВО України;
Корнієнко А. В. – доктор с.-г. наук, професор, член-кореспондент РАСГН;
Косенко І. С. – доктор біол. наук, професор, член-кореспондент НАНУ;
Коцюба С. П. – кандидат с.-г. наук;
Крижанівський В. Г. – кандидат с.-г. наук;
Кунах В. А. – доктор біол. наук, професор, член-кореспондент НАНУ;
Любченко А. І. – кандидат с.-г. наук, доцент;
Макарчук М. О. – кандидат с.-г. наук;
Мостов'як І. І. – кандидат с.-г. наук, доцент;
Новак Ж. М. – кандидат с.-г. наук, доцент;
Опалко А. І. – кандидат с.-г. наук, професор;
Парій М. Ф. – кандидат біологічних наук
Рябовол Я. С. – кандидат с.-г. наук.
Яценко А. О. – доктор с.-г. наук, професор.

***Рекомендовано до друку вченою радою факультету агрономії УНУС,
протокол № 5 від 19.02.2020 р.***

За достовірність опублікованих матеріалів відповідальність несуть автори.

© Уманський національний
університет садівництва,
2020.

Січкач В. І., Кривенко А. І., Соломонов Р. В.	Адаптивні властивості сортів та інбредних ліній гороху за посушливих умов 193
Січняк О. Л., Балкова А. В.	Ювенільна толерантність пшениці м'якої до алюмінію 199
Твердохліб О. В., Богуславський Р. Л., Рожков Р. В.	Ботаніко-генетичне різноманіття культурної двозернянки й картлійської пшениці та перспективи його використання 202
Терещенко Ю. Ф., Любич В. В., Костюк М. В., Третьякова С. О.	Вклад професора Івана Максимовича Єремєєва у вітчизняну й світову селекційну науку..... 206
Тимова Н. В.	Ответная реакция ростовых процессов на действие БАВ и микроэлементов у растений груши..... 210
Tretiakova S., Poltoretskyi S., Poltoretska N.	Growth and productivity of winter wheat (<i>Triticum aestivum</i> L.) depending on the ways of sowing 213
Третьякова С. О., Жиляк І. Д., Сержук О. П.	Негативний вплив фомопсису на формування врожайності насіння гібридів соняшнику 215
Українець О. А., Поліщук В. В.	Підбір стерилізуючого агента для клонального мікрозмноження інтудукованих сортів троянди (<i>Rosa L.</i>)..... 217
Хаблак С. Г., Абдуллаєва Я. А., Рябовол Я. С., Рябовол Л. О.	Перспектива получения жолтосеменных сортов масличных культур семейства <i>Brassicaceae</i> 219
Холод С. М.	Цінні зразки кормових бобів з розсадника Fbien-E для селекції в Україні 222
Чемерис Л. М., Корнєєва М. О.	Створення тетраплоїдних запилювачів – компонентів ЧС гібридів цукрових буряків з використанням валентних схрещувань..... 225

<i>Черкасова Н. Н., Жужжалова Т. П., Колесникова Е. О.</i>	Влияние абиотического стресса на развитие регенерантов сахарной свёклы	230
<i>Шарипіна Я. Ю., Галущенко С. В., Парій М. Ф.</i>	Результати дослідження адаптивного потенціалу гібридів кукурудзи селекції вніс в умовах України	234
<i>Шевченко Л. М., Вус Н. О., Василенко А. О.</i>	Посухостійкість сортів гороху за дії ПЕГ-6000.....	238
<i>Шпакович І. В., Ковалишина Г. М., Парій М. Ф.</i>	Матроклінна гаплоїдія як метод прискореного отримання гомозиготних ліній кукурудзи	243
<i>A. Yatsenko, S. Poltoretskyi, N. Poltoretska</i>	Mixed and joint sowing of the <i>Fagopirum eskulentum</i> (Moench)	246
<i>Якимчук Р. А., Валюк В. Ф.</i>	Показники якості зерна продуктивних мутантів <i>Triticum aestivum</i> L., індукованих техногенними чинниками навколишнього середовища.....	248

ВКЛАД ПРОФЕСОРА ІВАНА МАКСИМОВИЧА ЄРЕМЕЄВА У ВІТЧИЗНЯНУ Й СВІТОВУ СЕЛЕКЦІЙНУ НАУКУ

Ю. Ф. Терещенко, В. В. Любич, М. В. Костюк, С. О. Третьякова

Уманський національний університет садівництва

Щойно минуло 132 роки як народився Іван Максимович Єремеев (19. 01. 1887 р. у м. Ромни Рівненської обл.). Як помер батько (1892 р.), то мати з чотирма доньками і сином Іваном, переїхали у Курськ. Після успішного випуску з реального училища допомагав сім'ї репетиторством, особливо з іноземних мов. У 1904–1907 рр. в Харківському технологічному інституті спокусився революційним рухом, щоб уникнути переслідувань, емігрував до Швейцарії, а звідти до Франції. У 1907–1909 рр. в університеті м. Нансі отримав диплом «вищих агрономічних наук» і до 1912 р. навчався в Інституті Луї Пастера та музеї Ботанічного саду в Сорбоні, заробляючи на прожиття й допомогу рідним в російських журналах під псевдонімом Іван Максимов [1].

У 1912 р. Іван Максимович, знаючи, що в Україні створюється мережа дослідних полів і станцій, тимчасово працював у Сербії агрономом дослідної станції м. Топчедер біля Белграда. В 1916 р. він влаштувався помічником директора Іванівської селекційно-дослідної станції, а в 1917 р. – старшим спеціалістом відділу селекції й насінництва пшениці, вівса й цукрового буряка Миронівської селекційно-дослідної станції. За його участю впродовж громадянської війни була введена благословенна Господом, знаменита, всесвітньо відома Українка 0246, Ювілейна 0103 і вівси №70 й № 90, як корм і валюта за відсутності грошей. Українка 0246 народжувалась у муках, як символ України, і потребувала жертвенної християнської любові. Іван Максимович залучив до співпраці багатьох старанних працівників, про яких відмітив у класичній монографії [2–5]. З вірою, молитвою, знаннями й набутим досвідом прилучив до співпраці близькі й віддалені, одноосібні й колективні господарства, керівників, відомих вчених, сміливо й винахідливо захищав насіння, посіви, власність, приміщення, документацію й життя працівників від ворогуючих військ німецьких, австрійських, польських і московських. У 1919 р. місцеві бандити уночі в масках вдерлися до кабінету директора, пограбували, мали усіх розстріляти й запалити приміщення. Лише завдяки стійкості, винахідливості й тихій молитві життя працівників, документація й селекційні зразки були врятовані, а наступного дня бандити заарештовані, награване повернуте. У 1920 р. після обліку врожаю та інших характеристик за всі роки переваги №0246 становили 20–25 % і згідно з побажанням засновника станції А. С. Франкфурта ще в 1912 р. назвати перший створений сорт Українкою, цю назву поєднали з номером. Атестат на сорт затвердили у книзі «Сортоводные станции Сахаротреста. Изд. С. С. У. Киев, 1923» як універсальний, урожайний і посухостійкий для Лівобережжя. Сорт експонували на Всесоюзній с.-г. виставці в 1923 р. і на міжнародному Лейпцігському ярмарку в 1927 р. як рекордист, а в 1929 р. районували у Союзі.

Іван Максимович був активним учасником організації Маслівського с.-г. технікуму і реорганізації його в Інститут селекції та насінництва ім. К. А. Тімірязєва. В 1929 р. за сумісництвом викладав селекцію та насінництво з навчальною практикою в Миронівці і був обраний професором. У монографіях, виданих у Харкові в 1930 р., Іван Максимович приводить переконливі результати з наукового звіту досліджень станції про причини загибелі пшениці й жита [1, 2, 5]. Директор Миронівської селекційно-дослідної станції в 1926–1932 рр. І. К. Бобир високо оцінив вклад Івана Максимовича у виведення й поширення Українки 0246, його талант, винахідливість і вміння співпрацювати. Він підтвердив, що звинувачення вигадані, оскільки тоді в дослідках і виробничих посівах загинули сорти пшениці й жита. Після не обґрунтованого арешту і звільнення з Лук'янівської тюрми у 1931–1933 рр. Івана Максимовича призначили завідувати відділом селекції ВНЦ. Теоретичним обґрунтуванням загибель пшениці й жита є відкриття В. Д. Мединця про екологічний ефект часу відновлення весняної вегетації (ЧВВВ), якому належить світовий пріоритет. Потім акад. М. І. Вавілов запросив і призначив його ученим спеціалістом, завідділу пшениці та заступником директора Ленінградської державної селекційної станції, де з іншими селекціонерами він вивів пшениці озиму ДС 2444/2 і ярі Тулун 3А/32, Тулун 70В/8 та керував аспірантами. У 1936 р. йому присвоїли науковий ступінь доктора с.-г. наук за сукупністю опублікованих робіт без захисту дисертації та вчене звання дійсного члена ВІР, а за участь у Всесоюзній с.-г. виставці 1939–1940 рр. нагородили Золотою медаллю. У 1941–1944 рр. він працював заступником директора та керівником відділу селекції й насінництва пшениці Північно-Двінської селекційної станції Архангельської обл., де значно поліпшив насінницьку роботу, вирішивши вперше проблеми у тваринництві, водопостачанні й будівництві [1].

У середині 30-х років Українка 0246 займала понад 7 млн га, найбільшу площу в Союзі та висівалась у багатьох інших країнах. У 1956 р. ООН затвердила Українку 0246 міжнародним стандартом сильних пшениць і завдяки відмінним хлібопекарським якостям та врожайності вона стала важливою статтею експорту. У 1-му томі «Теоретичні основи селекції рослин» (1935) опубліковано роботи Івана Максимовича в співпраці з іншими співробітниками «Сучасний стан вчення про чисті лінії» та «Внутрішньовидова гібридизація». Висока оцінка М. І. Вавиловим його заслуг і переваг Українки 0246, її відмінні борошномельно-хлібопекарські якості, продуктивність і найбільше поширення є його великою заслугою поширення Українки 0246. Вона використовувалась у схрещуваннях безпосередньо або через виведені з її участю сорти з іншими сортами. Її нащадками є понад 300 сортів озимої та ярої пшениці, в тому числі Безоста 4, з якої походить шедевр світової селекції Безоста 1 та Аврора й Кавказ, відомі як батьківські форми понад тисячі сортів наукових установ світу [5].

У 1945–1951 рр. Іван Максимович згідно конкурсу завідував кафедрою селекції та насінництва Білоцерківського СГІ, а з серпня 1951 р. й до кінця 1955р. за рекомендацією С. С. Рубіна і за конкурсом очолював кафедру

рослинництва й селекції Уманського СГІ. До 1957 р. він працював професором кафедри, а завідувати нею запросили з С. С. Рубіним до участі в конкурсі ініціативного, творчого трудовлюбів і також яскраву особистість, д. б. н., професора С. М. Бугая. Спільними зусиллями вони пошвавили роботу наукового студентського товариства й аспірантів. Син Микола Іванович Єремеев досліджував особливості сортової агротехніки сорту Білоцерківська 198 порівняно з Українкою 0246, активно працювали й інші аспіранти.

В Умані І. М. Єремеев вдосконалював Українку 0246 та її сортову агротехніку, в 1956 р. був учасником Всесоюзної с.-г. виставки. У співпраці з завідувачами кафедри ботаніки проф. С. К. Руденком, застосовуючи весняно-літні азотні підживлення й дощування у критичні періоди органоутворення елементів продуктивності згідно методики акад. А. О. Сапегіна, отримали урожайність Українки 0246 на рівні 60 ц/га. У співпраці з С. С. Рубіним і аспірантом В. А. Ільченком вперше дослідили особливості кореневої системи Українки 0246 і виготовили стенд для навчального процесу. Г. І. Мусатов, тоді доцент, а після Самсона Митрофановича завідувач кафедри, д. с.-г. н., професор і ректор розповідав, що Іван Максимович відвідував свою улюблену Українку 0246, яка 60 років була районованою у господарствах навколишніх областей, бачив і відчував чого потребує, які види на врожайність і якість, дякував дбайливим господарям давав цінні поради і згадав про художні плакати на перехрестях у 20-ті роки із зверненням:

«Хліборобе, хочеш мати гарну жінку – сій пшеницю Українку!».

У навчально-дослідному господарстві Іван Максимович проводив селекційну роботу. Аудиторії 63 присвоєно ім'я професора І. М. Єремеева, на вході встановлено меморіальну дошку і традиційним контролем у дослідженнях сортової агротехніки стала Українка 0246. Д. с.-г. н., проф. Ю. Ф. Терещенко зібрав цінний сімейний архів про життя й діяльність видатного вченого, про відзначення його 70-річчя, 100-річчя, спогади сина, доньки, внука, інших родичів, учнів, співробітників, вчених, виробничників і керівних працівників. В. П. Сигида, к. с.-г. н., директор Верхняцької селекційно-дослідної станції в 1970–1976 рр., доцент кафедри генетики, селекції й насіннезнавства, будучи студентом у складі духового оркестру проводжав Івана Максимовича й Олександру Георгіївну в останню путь. На практиці в Миронівці у 1917 р. вони поєднались навіки, обоє померли у Господі в один день і поховані разом 04. 02. 1957 р. на Софіївському кладовищі м. Умань. Могилу й пам'ятник доглядає кафедра, а поруч з похованням глибоко віруючого подружжя збудовано церкву Марії Магдалини, громадою якої наш заклад є від його створення в 1844 р.

Роботи Івана Максимовича присвячені вирішенню проблеми хліба насущного, розробці теоретичних основ і методів селекційного процесу, отриманню чистих ліній та внутрішньовидової гібридизації, створенню пластичних, життестійких, високобілкових і високоврожайних сортів. В історію селекції він ввійшов як провідний співавтор Українки 0246, яка є гордістю вітчизняної селекції й візиткою України. На урочистому відзначенні свого останнього за життя ювілею в актовій залі він сказав, що найбільшим щастям для нього є учні, які випередили його і бажав їм,

славним вітчизняним вченим, В. М. Ремеслу, Ф. Г. Кириченку, Д. О. Долгушину, П. Х. Гаркавому, В. І. Дідусю та іншим такого ж найбільшого щастя [1]. В роки двох світових війн, революцій, громадянської війни, примусової колективізації, розкуркулення, депортацій, голодомору, геноциду і масових репресій Іван Максимович чесно й мужньо трудився, уникав партій і групівщини, співпрацював у мирі й злагоді, як християнин прощав і відповідав тільки добром. Прикладом для наслідування у нього був засновник віри, Творець і Спаситель Ісус Христос.

Епіграф професора В. В. Таланова до монографії Івана Максимовича про Українку 0246 вказує, що с.-г. наука дає могутні резервні можливості виробництву, яка виходить на безмежні поля і робить с.-г. виробників учасниками й виконавцями своїх досягнень. За стрічкового методу сівби, який застосував і рекомендував творчим співпрацівникам, з нормою висіву лише 1 млн/га схожих насінин Іван Максимович отримував більший урожай з кращими посівними й продовольчими якостями та урожайними властивостями, ніж за сівби з міжряддями 15 см й нормою висіву 4–5 млн. Цей метод актуальний для прискореного розмноження та впровадження кращих сортів і виробничих посівів, його переваги наші випускники бачили у дослідях кафедри, запозичили й успішно використовують. [6].

Сподіваємось, що посіяне дорогим Іваном Максимовичем добре насіння даватиме щедрій урожай на полях наших вихованців як його учнів і послідовників. Він був чудовим лектором, відзначався ерудицією, глибиною й актуальністю ідей, високою педагогічною майстерністю, відданістю науці й обов'язку. К. і. н., доцент М. В. Костюк дослідила наукові досягнення видатного селекціонера Івана Максимовича Єремеева, в результаті чого набула нового розвитку висока оцінка його вкладу в світову селекційну науку. Вічна йому пам'ять.

Література

1. Здоровцов А. И, Зинченко А. И, Терещенко Ю. Ф. К 100-летию со дня рождения профессора Ивана Максимовича Еремеева. Вестник с. -х. науки. 1987; 8: 131–138.
2. Борсук Г. Ю. Єремеев Іван Максимович. Енциклопедія сучасної України. Київ, 2009: 420–427.
3. Еремеев И. М. Озимая пшеница «Украинка 0246» Мироновской станции. Киев, 1928. 112 с.
2. Бобир І. К. Спогади про Івана Максимовича Єремеева директора Миронівської селекційної станції (1926–1932 рр.). Матер. наук. конф. «Сучасні інтенсивні сорти і сортові технології у виробництві». Умань, 2007: 20–31.
3. Сигида В. П. Озима пшениця Українка 0246 – мати сортів українських пшениць. Матер. наук. конф. «Сучасні інтенсивні сорти і сортові технології у виробництві». Умань, 2007: 21–28.
4. Уманський державний аграрний університет: історія, сьогодення, славетні імена. Київ: Грамота, 2009. 296 с.